

DINORA RAHIMOVA

**QISHLOQDAGI
BUVIJONIM**

qissa

*TOSHKENT
«ADIB» NASHRIYOTI
2012*

УДК: 821.512.133-3

ББК: 84 (5Ў)7

R33

Mas'ul muharrir:

Iqbol Mirzo

*Ushbu kitob O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi
Yoshlar bilan ishlash bo'limi tomonidan nashrga
tavsiya etilib, "Ijod" fondi tomonidan
moliyalashtirilgan.*

*Kitob respublika ta'lim muassasalari kutubxonalariga
bepul tarqatiladi.*

Rahimova, Dinora.

R33 **Qishloqdagi buvijonim:** qissalar/D. Rahimova.

— T.: ADIB nashriyoti, 2012. — 56 b.

ISBN 978-9943-317-81-9

УДК: 821.512.133-3

ББК: 84 (5Ў)7

ISBN:978-9943-317-81-9

© «ADIB» nashriyoti, 2012

© D. Rahimova, 2012

EZGU AN'ANA

Muhtaram Yurtboshimizning «Adabiyotga e'tibor — ma'naviyatga, kelajakka e'tibor» nomli risolasida «Iste'dodlarni izlab topish va ularning iqtidorini ro'yobga chiqarishda chuqur o'ylangan usullar, ya'ni aniq mexanizm zarurligini bugun adabiyotimiz manfaatlari talab etmoqda», degan fikr asosiy maqsad-muddaolardan biri sifatida alohida ta'kidlangani bejiz emas.

Prezidentimiz "Adabiyot masalasi - ma'naviyat masalasidir" deb ijodkorlar oldida turgan ulkan va mas'uliyatli vazifaga urg'u berarkan, millat kelajagi uchun qalam ahli ham javobgar ekanligiga e'tibor qaratadi:

"...agar biz O'zbekistonimizni dunyoga tarannum etmoqchi, uning qadimiy tarixi va yorug' kelajagini ulug'lamoqchi, uni avlodlar xotirasida boqiy saqlamoqchi bo'lsak, avvalambor buyuk yozuvchilarni, buyuk shoirlarni, buyuk ijodkorlarni tarbiyalashimiz kerak".

Ana shu yuksak e'tibor samarasi o'laroq, bugungi kunda yosh iqtidor egalariga yaratilgan shart-sharoit va imkoniyatlar har qanday ijodkorning havasini keltirishi tabiiy. Jumladan, «Do'rmon» ijod uyida ustoz-shogirdlik an'analarini davom ettirishga zamin yaratuvchi ijodiy uchrashuvlar, o'quv se'minarlarini aytish mumkin. Ayniqsa, ezgu an'anaga aylanib ulgurgan «Birinchi kitobim» loyihasi doirasida chop etilayotgan mo'jaz asarlar adabiy hayotimizda ulkan hodisa sifatida e'tirof etilmoqda.

Qo'lingizdagi kitob ham minglab ijodkor yoshlarning ichidan saralab olingan, mashaqqatli va serzavq mehnatning hosilasi, umidli yosh ijodkorning dastlabki qadamidir.

QISHLOQQA KELDIK

Tog'lar orasida ketayotgan bo'lsak ham, havo issiq. Dadam mashina oynasini ochib olganlar. Shabboda faqat dadamgagina tegishli bo'lgan yoqimli hidlarni menga ilinib o'tadi.

— Dadajon, tezroq yuraylik, — dedim.

— Rostdan ham, tezroq yuraqolaylik. Maylimi?

— Orqadagi ikki o'rindiqli orasidan dadamga mo'ralab iltimos qildi ukam ham.

— Bundan tez yurish mumkinmas-da, bolalar, — dedi dadam peshonasiga yaqin turgan ko'zgu orqali bizga qarab.

— Ey nima bo'пти, yuraveraylik, — dedi ukam qaysarligi tutib.

— Yo'lda militsiya to'xtatsa nima qilamiz?

— To'xtamaymiz, — ukamning bunaqa kutilmagan javoblari dadamni doim qiynab qo'yadi.

Quyosh biz bilan kim o'zarga musobaqalashadi. Daraxtlar orqasidan o'tayotganda ko'zini qisib o'tyapti. Yo'lga chiqqanimizdan beri ikki-uch martagina orqada qoldi, xolos. Shundayam birpasda oldinga o'tib olaverdi.

— Esiz, dadam yana sal tezroq yurganda edi, quyosh allaqachon orqada qolib ketardi. Kichkinalar doim

kattalarni aytganini qilishi kerak. Nega kattalar kichkinalarning soʻzini qilmaydi? — dedi Abdusalim.

Oqlangan, pastakkina loy devorli uylarni qayerda koʻrmay birinchi boʻlib qishlogʻimiz yodimga keladi. Mana oʻsha uylar. Bahor faslida tomida lolaqizgʻaldoqlar ochiladi. Tishim tushganda shu tomlardan bittasiga tashlagandim. Yana bitta tishim tushdi. Uni ehtiyotlab, qishloqqa olib kelyapman. Chunki Toshkentdagi tomlarga otsam, tishim oʻzimga yana qaytib tushadi-da. Yana-chi, biz tomonda shamol judayam koʻp va kuchli boʻladi. Shuning uchun "tentak shamol" deyishar ekan. Oʻshanaqa paytlarda zabardast, uchi koʻrinmaydigan uzun-uzun teraklar ham bir-biriga suyanib, vahimali, gʻuv-gʻuv ovoz chiqarib tebranadi. Shamol sekinlaganda omon qolganidan quvonsa kerak, barglar qarsak chaladi. Dadamning boshqa viloyatdagi bir doʻstinikiga mehmonga borganimizda, uyi yonidagi teraklar tebranib shunaqa qarsak chalgandi. Oʻshanda Abdusalim qishlogʻimizning ovozi kelyapti, degan. Chindan ham bu tovushlar qishlogʻimizning ovozi. Bu yerda koʻp odamlar velosipedda yuradi. Qishloq koʻchalaridan mol-qoʻylarning marashi-yu itlarning hurishiga qoʻshilib, uzoq-yaqindagi traktorlarning ovozi eshitaladi. Yana toshli yoʻlaklardan oʻtayogan sigirbuzoqlarning arqoniga ulangan, ularning ortidan jarang-jurung qilib sudraladigan qoziqlarning ham oʻynoqi tovushi yangraydi. Agar bilsangiz, bu ham qishlo-

g'imizning ovozi. Issiq nonning, yangi o'rilgan o'tning, tandirda yonayotgan o'tinning, rayhonning, suv sepilgan yerning hidi — bu qishlog'imizning ifori. Ana, sudralayotgan qoziqning tovushi kelyapti.

Yarim yo'ldan buyog'iga umuman gapirmasdan, dadamdan xafa bo'lib kelayotgan Abdusalimga atrof tanish ko'rinib qoldi.

— Iye, keldikmi, dada? — dedi birpasda arazi esdan chiqib.

— Ha, keldik.

— Yana ikkita uydan o'tsak bizning uy-a? — dedi quvonchga to'la ko'zlari bilan ketma-ket o'tayotgan darvozalarni kuzatarkan.

— Ha, bizning uy.

Mashina to'xtar-to'xtamas, undan otilib tushdik-u "Buvijon, biz keldik" deya ichkariga yugurdik. Ostonada turgan buvim shoshganidan kalishini topolmay, "Voy buving joningdan aylansin, o'zim o'rgilay, meni otalarim kepti-yu" degancha, hovliga mahsisi bilan chiqib qo'ya qoldilar. Bizni bag'rilariga olib, yuzlarimizdan, peshonamizdan o'pdilar.

— Buvijon, men sizni ikkita ko'zim bilan sog'indim? — maqtangannamo cho'zilib gapirdim.

— O'zim aylanay. Kel, shu ikkita ko'zlaringdan ham o'pib qo'yay, — buvijonim meni erkalab suyganida ukam qarab turmasdi. Bu safar ham shunday bo'ldi:

— *Buvijon, qarang men sizni buncha, buncha, buncha ko'zim bilan sog'indim, — dedi o'nta barmog'ini bir necha marta yoyib, yig'ib ko'rsatar ekan.*

— *Buving o'rgilsin, girgittonlarim, buving o'rgilsin.*

Yoz baribir yaxshi. Ayniqsa, qishloqning yozi. Bizga rosa maza bo'ladi-da. Dasturxondagi tayyor mevalar qolib, daraxtdagisini terib yeymiz. Buvim urishadilar-u, lekin bilaman, ular bundan xafa bo'lmaydilar. Chunki bizni o'zlari jilmayib tomosha qilib o'tiradilar-da. Amakimizning o'g'li Hikmatilla men bilan tengqur. Ikkimiz ham ikkinchi sinfni bitirdik. Ukam Abdusalim besh yoshda. Uch og'ayni botirlar bir bo'lsak bormi, dunyoning g'ayratini ham, quvonchini ham bitta o'yinimizga tenglashtira olmaysiz.

«QULOQ CHO'ZMA» O'YNADIK

— *Bolalar, to'yga chiqasizlarmi? Orqa ko'chadagi qo'shninikida to'y bo'lyapti, — buvimning taklifi bilan Hikmatilla boshchiligida bir bo'lib orqa ko'chaga, to'yga chiqib ketayotgandik:*

— *«Quloq cho'zma» o'ynamanglar tag'in, — dedilar buvim.*

— *Hikmatilla, to'yga rostdan ham bizni kiritaveradimi? — hayron bo'lib so'radim.*

— *Ha, — dedi jilmayib Hikmatilla.*

— *Bizni tanimasayammi?*

— *Ha dedim-ku!*

— *Toshkentda to‘yga faqat kattalar boradi-da, o‘shanga so‘radim.*

— *Ey bizda hamma boraveradi, qara, — to‘yxona darvozasiga yaqinlashgan Hikmatillaning ko‘zi bolalarni atrofiga to‘plab, tugilgan ro‘molchani qo‘lida baland ko‘tarib gapirayotgan, qorni katta amakiga tushgan zahoti "O‘yin boshlanibdi-yu, yuringlar tezroq", degancha davra tomonga yugurib ketdi. Qishloqda shunchalik ko‘p bola bor ekan-da. Abdusalim ikkimiz o‘ynayotganlarni chetdan kuzatardik.*

Qorni katta amaki gapini tugatib, qo‘lidagi ro‘molchani otgan edi, bolalar bir-birining ustidan oshib, tugunchani qo‘lga kiritishga harakat qildi. Ana, Hikmatilla tugunchani oldi. Qochayotgan edi, bitta baqaloq bola avval uning yelkasiga, keyin quloqlariga osilib yerga yiqitdi. Hikmatillaning dodlaganini eshitib, qo‘rqib ketdim. Yaqinroq borsam, bechoraning qulog‘ini hali u yoqqa, hali bu yoqqa cho‘zib aylantirishyapti. Abdusalimga aytib, amakimni chaqirtirmoqchi bo‘lib turgan edim, bolalar changga to‘ldirgan davradan haligi tuguncha otilib yonimga tushdi. Men ham tugunchani oldim-da, ancha uzoqqa yugurib ketdim. Tez yuguraman-da. Jismoniy tarbiya darslarida yugurish bo‘lsa har doim marraga birinchi bo‘lib kelaman. "Yutdim, yutdim" deb tugunchamni baland ko‘tarib, sakradim. Yugurib kelayotgan bolalar meni tabriklashga

kelyapti, deb o‘ylab turgandim, hammasi bir bo‘lib qo‘limga tashlansa bo‘ladimi? Men ham tugunchamni bermay qattiq changallab oldim. "Men yutgandim-ku, qo‘yvorinlar", dedim alam bilan. Hikmatilla kulib: "Tugunni olgandan keyin Xolmat amakiga topshirish kerak edi", — dedi. Qorni katta amakining ismi Xolmat amaki ekan. Ammo endi qimirlashning umuman iloji yo‘q edi. Voy dod, bittasi meni bosib olib chunonam qulog‘imni buradiki. Menimcha, baqaloq ustimga chiqib olgan bo‘lsa kerak, nafas ham ololmay qoldim. Bolalar qulog‘imni sug‘urib olsa xuddi boyib qoladigandek zavq bilan tortardi. Oxiri chidolmadim, tugunchani otvordim. Xayriyat, qutuldim-ey. Lekin qulog‘im yomon og‘riyapti, filnikichalik bo‘lmasayam ancha kattalashib ketgan. Ushlab ko‘rmoqchi edim qulog‘im qizigan, yonayotganga o‘xshardi. Quloq issiq tursa, jonga yoqarkan. Sal tezroq yurvorsam qulog‘im qimirlab keta-verar, yomonam og‘rir edi. Qarasam, Abdusalim ham bolalarga qo‘shilib ketibdi. Obbo, endi uni qanday ajratib olaman. Mening holimga tushsa nima qiladi, bechora. Shu holimda yana davraga qo‘shildim. Ukamni tortqilab chetga olgandim yig‘lab berdi. "Bilganingni qil" dedim. Bir adabini yesin-chi. "Aka, aytganingizni qilsam bo‘larkan" deydi hali. Davraga kirib-kirmay "aka-a-a", deb jon holatda yugurib chiqdi. Ana aytdim-ku! Lekin qo‘lida tuguncha bor ekan. Bolalar yaqinlashganda tugunchani menga oshirdi. Yana o‘sha holat.

Hammasi ustimga bostirib kelyapti. Qo'rqib ketdim. Shu payt qorni katta amakiga yaqin turgan Abdusalimga tugunni qaytardim. U esa Xolmat amakining qo'liga shundoqqina tutqizdi qo'ydi.

— Yashavor yigitcha, kimning o'g'lisan, tanimay turibman, — dedi Xolmat amaki. Savolga Abdusalim qolib bolalar javob berishdi:

— Toshkentdan kepti.

— Hikmatillaning amakivachchasi ekan.

— Ha yaxshi, qani beri kel-chi. Bu o'yinni oldin ham o'ynaganmisan? — dedi amaki Abdusalimga.

— Yo'q, bugun birinchi marta o'ynadim.

— Qoyilman, qanday qilib birinchi o'yindanoq g'olib bo'lding? — Xolmat amaki ko'zlari yanayam porlab so'radi.

— Akam yordam berdilar. Ular judayam yaxshi, — Abdusalimning so'zini eshitib, ukamni har doimgidan ko'proq yaxshi ko'rib ketdim. Xolmat amaki ukamga tuguncha ichidagi mukofot pulini berayotganda hamma qarsak chalib olqishladi. Menga o'xshab shalpanquloqqa aylanganlar esa nomigagina qo'lini qo'liga tekkizib, o'zini qarsak chalayotgandek ko'rsatar edi. Ularning ham qulog'i qimirlaganda og'riyotgan bo'lsa kerak-da. O'yin tugadi. Bolalar bilan ham tani-shib oldik. Baqaloqning ismi Murod ekan.

— Qulog'ing og'riyaptimi? — dedi Murod aybdorona ohangda.

— Yo‘q, unchalik e mas, — og‘riyotganini aytishga uyaldim-da.

— Aldama, yomon og‘riydi. Men qattiq buravor-dim-a? Shunaqaman-da, o‘yinga kirishib ketsam, burayotganim odamning qulog‘i ekani esimdan chiqib qoladi.

Uyga kirdik. Qulog‘imni ko‘rgan buvim Hikmatillani koyib ketdilar: "Hey bola, bularniyam o‘yinga qo‘shdinglarmi? Ahvolini qara, aytmadingmi bular o‘ynamaydi deb". Keyin meni yonlariga olib, "og‘rima-yaptimi?" dedilar.

— Dadang ham kichkinaligida to‘y bo‘lsa qulog‘i bir qarich bo‘lib kelardi, — dedilar buvim. Dadam-ning yuzlariga tabassum yugurib:

— Haaa, — dedilar. — Birortayam to‘y qolib ketmasdi. Hammasiga borardik. Ikki-uch qishloq narida bo‘lsayam daragini eshitsak, ketaverardik. O‘sha o‘yinlar haliyam bor ekan-da. Bir gal ikkita qishloq naridagi to‘yga ataylab quloq cho‘zma o‘ynash uchun borgandim. Talashib-tortishib, quloqlarim shalpayib, bir amallab tugunchani qo‘lga kiritib qarasam, ichida eski bir gazlama bor ekan. Keraksiz mato uchun shuncha qiynalgan ekanman. To‘y egasidan qattiq xafa bo‘lgandim o‘shanda. Haligacha pastkash, kazzob desa, shu odam ko‘zimning oldida gavdalanadi. Qani, Abdusalim, nima yutding, bir ko‘raylik?

— Mana, ko‘-o‘-o‘p pul borakan tugunchada.

— Yaxshi, yaxshi. Qulog‘ing binoyidek-a? Mehmon ekan deb cho‘zishmadimi?

— Cho‘zishga ulgurishmadi-da, — Abdusalim shodon kulardi. — Menikining o‘rniga akamnikini cho‘zishdi, ana, — dedi mening qulog‘imni ko‘rsatib.

— Bularga nimasi yaxshi, hech tushunmayman. Adabingni yeb, qaytib o‘ynamaydigan bo‘ldingmi-a?” — buvim jilmayib so‘radilar mendan.

— Qulog‘imni buraganda og‘ridi-yu, lekin o‘yin zo‘r bo‘ldi. Yana bo‘lsa o‘ynardim.

— Voy tavba, joni og‘risayam zo‘r bo‘ldi, deydiya, — buvim hayratlangani sayin battar maza qilardim. Go‘yo qahramonga aylanganman.

Yo‘l charchog‘ini biz bolalar umuman bilmaymiz. Ammo kechga yaqin bir pasda uxlagimiz kelib qoladi. Abdusalim allaqachon uyquga ketgan. Mening ham uyqum keladi-yu, ammo qo‘shni xonada kattalarning qizg‘in suhbatini, hangomalashayotganlarning o‘qtin-o‘qtin yangragan kulgusi ichimni qizdiradi. Baribir uxlab qolibman.

DADAM SIGIR SOG‘GAN EKAN

Tong otdimi yo kattalar haliyam uxlamaganmi anglab-anlamay g‘ovur-g‘uvur ovozlardan uyg‘ondim. Tashqari qorong‘u, qaragam, soat to‘rt bo‘libdi. Men tonggi soat to‘rtini birinchi marta ko‘rishim

edi. Buncha barvaqt turib nima qilishar ekan bular? Uygum qochdi. Hovliga chiqsam, qop-qorong'ida, qo'rqmasdan Hikmatillaning katta opasi supurgi bilan chelakni ko'tarib ko'chaga chiqib ketdi.

— Buvijon, Madina opam qayoqqa ketyapti? — dedim. Salom berish ham yodimdan ko'tarilib.

— Yaxshi dam oldingmi, bolam? Madina opang ko'cha supurgani chiqib ketdi.

— Hali qorong'i-ku.

— Bizni qishloqda bu vaqtda tong otgan hisoblanadi, bolajonim.

— Qo'rqmaydilarmi?

— Bilmasam, sen yonida tursang qo'rqmasa kerak. Yana yordamlashib ham turar eding. Bor, qarab tur, boraqol, — dedilar. Ko'chaga chiqsam... Odamlarga to'lgan, chiroq nurlaridan yorishgan bir ko'cha. Chindan ham tong otganday bo'ldi. Shit-shit etgan supurgi tovushlari, suvning tuproq yo'llakka sochilishi, ko'chadan o'tayotgan bobolarning jo'r bo'lib qizlar salomiga alik olganlari, alikdan so'ng uzoq-uzoq qilgan duolari, tongga fayzni olib kirgan opalarning shodon kulgulari, xotiramda tongning eng go'zal va yagona qiyofasi bo'lib muhrlanib qoldi.

Uyda buvim bilan dadam Hikmatillani o'rtalariga olib suhbatlashayotgan ekanlar. Gapimni boshlolmay turgandim, dadam:

— Ha o'g'lim, nega turibsan? Kel, — dedilar.

— Dada, bu yerda ko‘cha va hovlilar har kuni shunday supuriladimi?

— Ha, har kuni supuriladi.

— Nega?

— Buvijoningdan so‘ragin?

— Siz bilmaysizmi?

— Nega endi, bilaman. Supurishning xosiyati haqidagi rivoyatlarni, boshqa savobli ishlar haqida eshitib katta bo‘lganmiz, axir. Buvijoning chiroyli qilib gapirib beradilar-da.

Dadam buvimga jilmayib, "aytib berasiz-a" deganday savol nazari bilan qaradilar.

— Hammayoq toza bo‘lsa sengayam, boshqalarga ham yoqadi, to‘g‘rimi? - dedilar buvim.

— Ha, — dedim men.

— Alloh har tongda bizga rizq ulashadi. Barvaqt turgan bandalariga esa ko‘p rizq beradi. Uyqudan juda kech uyg‘onadiganlarning kunida barakasi bo‘lmaydi, kuni barakasiz odamning ishi ham, rizqi ham barakasiz bo‘ladi. Barvaqt uyg‘onishning xosiyati ko‘p, bolam.

— Buvijon, men hozir kelaman Abdusalimni uyg‘otib chiqay, — deb ukamning oldiga chiqib ketdim.

— Abdusalim, turgin, buvim zo‘r narsa gapirib beryaptilar. Sen ham eshitasanmi? Turgin, turaqol. Judayam qiziq ekan.

Qiziq voqealarni eshitishni xush ko'radigan ukamni bunaqa gaplar bilan uyg'otish oson edi. Yuzini chala yuvgan ukam ko'zlarini ishqab, buvimning oldiga kirib bordi.

— Mana buvijon, Abdusalimni ham uyg'otdim. Endi Xudo bugun ukamgayam ko'p rizq beradi-a?

— O'zimning esi ko'p, mehribon nevaramdan ay-lanay, ukangni shuning uchun uyg'otdingmi? Albatta, beradi, — buvim meni quchoqlariga olib, boshimni silab, gaplarida davom etdilar:

— Erta tongda supurib, yerning yuzini ochganning yuzi yorug' bo'ladi. Bu — katta savob. Kimki supurayotganda ichida yaxshi narsalarni niyat qilsa, albatta, ro'yobga chiqadi.

— Rostdanmi? — Abdusalim endi, chindan ham uyqudan uyg'ondi shekilli, buvimning pinjiga suqilib, savol berishni boshladi.

— Albatta-da, bolam.

— Buvijon, nega bo'lmasa bizning hovlini hech kim supurmayapti?

— Hozir Madina opang ko'chani supurib bo'lsa, keyin hovliga navbat keladi.

— Nimaga birinchi ko'chani qilish kerak. Avval hovlini qilsalar bo'lmaydimi?

— Ko'chani vaqtliroq qilish kerak. Tong saharlab masjidga o'tadiganlar toza yo'ldan o'tsin deb, avval ko'cha supuriladi. Opangiz bugun biroz kech qolibdi. Qo'shnilar ishni tugatay deganda chiqdi supurishga.

— Pul berishadimi? — Abdusalimni savolini eshitib, Hikmatilla piq etib kuldi-da, keyin kafti bilan og‘zini berkitib jim bo‘ldi.

— Nimaga? — Buvimning qoshlari hayratdan uyilib ketdi.

— Odamlar toza yo‘ldan o‘tsin deb, shunaqa vaqtli turib, qiynalib supurganlariga-da.

— E bolam, aytyapman-ku, yerning yuzini ochish katta savob, qolaversa qishloq ahli uchun odatiy, qiyinchiliksiz bir ish.

— Har kuni supurib charchaydilar-ku. Bugun supurmasinlar.

— O‘zimning mehribonlarim-ey, qizi bor, kelini bor uylar supurilmasa uyat bo‘ladi.

— Agar oilada qiz ham, kelin ham bo‘lmasa-chi?

— O‘g‘illar qiladi-da, o‘g‘lim, — dedilar dadam.

— Ammang chaqaloq edi. Buving dalaga, bobong ishga ketardi. Amakilaring bilan hamma uy ishlarini bo‘lishib qildik.

— Siz qanaqa ishlar qilgansiz?

— Men har doim har xil ish qildim. Yumushlarni qog‘ozchalarga alohida yozib, o‘rardik-da, o‘rtaga tashlab har bittamiz to‘rttadan tanlardik. Men doim katta amakingga sigir sog‘ish tushsin-da, deb niyat qildim. Chunki amaking sigirdan qo‘rqardi. Men qo‘rqmasdim.

— Dada, siz sigir sog‘ganmisiz? — O‘zim eshitayotganlarimga ishonmasdim. Chunki dadamning

hatto oshxonaga kirganlarini ham eslolmayman. Boya kelinoyim sigirni sog'ayotganini ko'rgandim. Ularning o'rniga dadamni qo'yib ko'rdim. Shunaqa kulgim keldi. Tasavvur qildim. Dadam cho'nqayib sigirni sog'sa-ya?!

— Ha, sog'ar edim. Sigir menga o'rganib ham qolgandi. Hattoki buving borsa qiynardi, sog'dirmasdi. Mabodo amakingga shu yumush tushsa menga maza edi. Hamma ishimni bitta sigir sog'ishga almash-tirib olardim. Bu qilig'imni bobong bilib qolib, qattiq tanbeh berganlaridan keyin tashlaganman. Undan tashqari kirlarni yuwardik, xamir qilib non yopardik, idish-tovoqlarni yuwardik, chang artishmi, supurishmi, ovqat qilishmi hamma ishni qilganmiz.

— Voy bo'... Maktabga bormaganmisiz?

— Borganmiz. Bu ishlar maktabga ketguncha qilinardi, o'g'lim. Maktabdan kelib yana dalaga chiqardik. Mollarimiz o'tlayotganda, daraxtlarning soya-sida o'tirib kitob o'qiganmiz, — dadam xiyol tabas-sum bilan o'yga tolib qoldilar. O'tgan kunlarni eslayptilar shekilli, deb boshqa savol bermadik. Lekin baribir, dadamning fartukda, idishlar yuvayotgani, kaggir tutganini tasavvur etganimda o'zimni arang kulgudan to'xtatardim.

Kun yorishgunicha ko'cha va hovli supurilib, sigir sog'ilib, bir tandir non yopilib, kichkinalarga sutli ovqat, kattalarga quymoq pishirib bo'lindi. Abdusalim ukam

barvaqt uygʻongani uchun "Xudodan katta rizqni oldim" deb, koʻnglini xotirjam qilib, yana uxlab yotibdi. Nonushta dasturxonini toʻla. Hamma buvim bilan maslahatlashib, oʻzining kunlik rejalarini tuzib olyapti. Dasturxonga fотиha oʻqilgach, kattalar ishiga, dadam be mor doʻstinikiga xabar olish uchun ketdilar. Hikmatilla ikkalamiz esa dalaga.

DALADA KITOB OʻQIDIK

Men uzoq izlamasdan bir uzun tayoq topdim. Hikmatilla aytdi, choʻponlarni tayogʻi boʻlarkan. Qoʻylarni oldimizga solib ketayotgandik Hikmatilla: "Voy toʻxta" — dedi-yu uyga tomon yugurib ketdi. Men toʻxtadim-u, qoʻylar toʻxtamadi-da. Ularga rosa yalindim, yoʻlini toʻsmaqchi boʻldim. Yoʻlini toʻsganim sari meni aylanib oʻtib yanayam tezroq yugurib keta boshlashdi. Oʻgʻirlab ketishmasin deb, qoʻylarni orqasidan ketaverdim. Hikmatillani oʻzi bizga yetib oldi.

— Nimaga uyga qaytding? — deb soʻragandim qoʻlidagi kitobni koʻrsatib:

— Mana bunga, — dedi hansirab.

— Nima qilamiz uni?

— Dalada oʻqiyamiz, amakim aytdilar-ku, biz kitobni dalada oʻqiganmiz deb. Biz ham dalada oʻqib koʻraylik, dedim-da, yaxshi qilibmanmi?

— Ha, yaxshi qilibsən. Bilasanmi, bizni uyimizda kompyuter bor. Kerakli ma'lumotlarni internetdan osongina olib o'qiyimiz. Avval dalaga borganingda nima qilarding?

— Bolalar bilan ko'ptok tepardik, yo quvlashmachoq o'ynardik. Bugun kitob o'qiyimiz.

— Bu qanaqa kitob o'zi?

— Bobom tug'ilgan kunimga sovg'a qilganlar. Ichida ko'p ertaklar bor ekan.

— O'qib chiqqandirsən, qiziqmi?

— O'qimaganman, sovg'a qilinganidan beri joyida turadi, o'shanda o'qishni endigina o'rganib olgandim. Bobom o'qigin deb ko'p marta qistadilar, o'qib ko'rdingmi deb har kuni erinmay so'rayverardilar. Keyin... Hikmatilla jimib qoldi. "Keyin-chi?" deb unga qaradim. Hikmatilla boshini egib yana jim turaverdi. Men ham indamadim. Biroz o'tib:

— Bobom mendan xafa bo'lgandirlar-a, Aziz? Sovg'a qilgan kitoblarini o'qimaganimga ketib qoldilar, — dedi. Bobomning vafot etgan kuni yodiga tushib qolgan ekan.

— Sendan xafa bo'lganlari uchun ketmaganlar, Hikmatilla. Ayam aytganlar, bandasi berilgan umrini yashagandan keyin Xudo uni oldiga chaqirib olar ekan, — Hikmatilla tabiatan xushchaqchaq bola, bunaqa xafa bo'lib turish unga umuman to'g'ri kelmas ekan. Mavzuni o'zgartirib, kayfiyatini ko'tarishga kirishdim.

— Hali sen uyga kirib ketayotganingda "to'xtab tur" deding-ku. To'xtayman desam, anavi qo'ylaring ketib qoldi. Ularni qaytarmoqchi edim, battar qochdi. Seni kutsam, qo'ylarni birov o'g'irlab ketadi deb qo'rq-dim, — degandim, xayriyat, Hikmatillaning yuziga tabassum yugurdi:

— E, ular aqlli, yo'lni mendan yaxshi bilishadi. Keyin bizni qishloqda hali birorta odamning moli yo qo'yi o'g'irlangan emas.

Dala uyning yaqinida ekan. Borsak, besh-oltita bola, Hikmatilla aytganidek futbol o'ynayapti. Dala-dagi katta ariqning sharqirab oqishi, mol-holning yerdagi maysani «qirt-qirt» etib egani ham eshitilyapti. Bu maskan men kabi bolalarni har kuni bag'rida yayratadi. Men ham shu yerlarda qolsam edi.

Hozirgina biz kelgan yo'ldan Madina opam Abdusalimni yetaklab keldi:

— Nimaga meni tashab ketvordinglar? — Abdusalim yig'lamsiray boshlagandi, darrov oldiga bordim.

— Sen uxlayotgan eding. Bo'ldi, nega jahling chiqadi, uyg'onsang kelaverasan, deb tashlab kelgandik, to'g'rimi Hikmatilla? — bir ko'zimni qisib Hikmatillaning "ha" deyishiga ishora qildim.

— Ha, ha, ukajon. Akang uyg'otaylik degandi, men uxlab olsin dedim-da. — Hikmatilla ham uni astoydil yupata ketdi. Abdusalimni zo'rg'a yig'idan to'xtatib qoldik.

— Iye, aka, bu eshakmi? — Ukamning chehrasi bir pasda yorishib ketdi.

— Ha, ukajonim, bu eshak. Huv anavi bor-ku, ko'ryapsanmi? — Hikmatilla ukamni dala bilan tanishtirishni boshlab yubordi. Uning savollariga javob topaman deb charchab qolmasa bo'lgani.

— Ha, ko'rdim.

— U echki bo'ladi.

— Oldiga borsam maylimi?

— Albatta-da.

— U nima yeydi? Bodrog'im yo'q-da, faqat. Biz hayvonot bog'ida ayiqlarga, maymunlarga va yana ko'p hayvonlarga bodroq berganmiz.

— U o't yeydi, ma, mana buni bersang bo'ladi, — Hikmatilla balandroq o'sgan bir o'tni yulib ukamga tutqazdi.

— Qo'rqma, o'tni bir uchini uzatib tursang o'zi tortib-tortib yeb oladi. Boraqol, — Hikmatillaning gapi tugamay ukam o'sha tomonga yugurib ketdi. Avvaliga biroz cho'chidi, bir-ikki marta o't bergach, yaqinroq borib, tumshug'ini siladi. Shu bilan o'sha echkini yaxshi ko'rib qoldi. Uyga qaytgunimizcha navbat bilan Abdusalimga o't yulib berib turdik.

Hikmatillani kitob olib kelganini bilib, bolalar: "Biz ham eshitamiz, ovozingni chiqarib o'qi," — deb qo'yishmadi. Maysalar ustida dumalab yotgan bolalarga havasim keldi. Ayam kiyimlaringni kir qilmagin deb

tayinlagan bo'lsa ham, yerga yonboshlab oldim. O'rtada o'tirgan Hikmatilla buvimga taqlid qilib, sekingina, mayin ovozda ertagini boshladi. Birov "miq" etmadi. Ertak tugarkan, qo'zg'almay yotgan bolalarning ketma-ket "Voooy zo'r ekan-a?!" degan ovozlari yangrab ketdi.

— Har dalaga chiqqan kunimiz o'qib berasiz-a endi? — dedi Abdusalim tengi bir bolakay yalingan ohangda.

— Ha, har kuni o'qiyman endi, — dedi Hikmatilla quvonib.

— Hikmatilla, shu kitobingni menga bir kunga berib tur, ertaga qaytaraman, — sepkil yuzli ozg'inroq bola kitobni ushlab oldi.

— Yo'q, o'zim o'qib tugatmadim hali. Shu yerda to'planib o'qiyveramiz-da,-deb Hikmatilla kitobni tortdi.

— Men bugunoq dadamga aytaman. Mengayam olib beradilar. Men ketdim uyga,— deb Murodillo degan bola qo'y-qo'zilarini oldiga solib ketdi.

— Men ham oldiraman shunaqasidan, — dedi yana bir bola. Quyosh tikkaga kelganda hammamiz uy-uyimizga tarqaldik. Hikmatilla bizdan oldin uyga kirib, kitobni joylab chiqibdi.

BOBOM QABRIGA ZIYORATGA BORDIK

— Qani, bobongizni qabrini ziyorat qilishga kim boradi?

— Men, — dedim birinchi bo‘lib. Mendan keyin Abdusalim bilan Hikmatillaning "men" degan tovushi ketma-ket yangradi.

— Barakalla, mening o‘g‘illarim katta bola bo‘lib, bobosining oldiga borar ekan-da. Chopqillab borib, yuvinib kelinglar, dadangiz kutyapti. Bo‘laqolinglar, — buvim yelkamizga qoqib orqa hovliga jo‘natdilar. Keyin bir nechta do‘ppilarni ko‘tarib chiqib, hammamizga bittadan ulashdilar. Kichkina do‘ppidan ikkita ekan, xolos. Hikmatillaga yetmay qoldi. Katta do‘ppini boshiga qo‘ndirib ketaverdi. Faqat qo‘li boshidan tushmay qoldi. Tushib ketmasin deb ushlayveradi, ushlayveradi.

— Hikmatilla, yo‘limizda do‘kon bormi?— dedim.

— Ha, bor, — degandi, kutib turinglar deb pulimni olishga qaytdim. Buvim bobomning ayvonda ilinib turgan suratlariga termulib turgan ekanlar, mening hovliga kirganimni sezmadilar. Ovoz kelgandi, menga gapiryaptilarmi deb qaragam, suratdan ko‘zlarini uzmadilar:

— Dadasi, bolalaringiz sizni ziyorat qilgani ketishdi, — dedilar pichirlab. Ko‘zlarida achchiq yosh. Buvimning xayolini eng ayanchli o‘sha kun egalladi chog‘i. Ko‘rguliklarni ko‘rib horigan ko‘zlari shiftga qadaldi, ko‘z yoshlari yilt-yilt etib, yuzlarini silab tushdi. Uzoq sukutda turib, bir xo‘rsingan edilar, lablari, barmoqlari titrab ketdi. Ularga hamnafas shinam hovlining ishkomidagi yaproqlarga, mo‘jaz bog‘ning

daraxtlariga urilayotgan shabboda buvimning halovatini yo'qotgan, og'ir kunlar xotiridan qiynalayotgan yuragini yelpishga urinayotganday ko'rinadi. O, buvijonim, ularni yupatgim keldi-yu, ammo yaqin borolmadim. Yana sezdirmaygina chiqib ketdim.

Dadam bilan amakim oldinroqda ketishyapti. Yo'limizdan chiqqan hamma odam bilan salomlashib o'tishyapti. Bittasiyam qolib ketgani yo'q.

— Dada, ularning hammasini taniysizmi? - dedi ukam.

— Ha, — dedilar dadam.

— Shuncha ko'p odamni qanday qilib taniysiz?
Esingizdan chiqib qolmaydimi?

— Biz bu insonlar bilan birga katta bo'lganmiz, bir qishloqda yashaymiz, qanday qilib esimizdan chiqsin, Abdusalimboy? - dedilar amakim ukamning boshini silab.

— Amaki, hozirgina yonimizdan, soqollari bor, hassasiyam bor amaki o'tdilar-u. Ular nimaga sizni aka dedilar, yoki rostdan ham siz ulardan kattamisiz?

— Eh jiyanjon! Bu — hurmatning bir ko'rinishi. Insonlar bir-biriga nisbatan hurmatini bildirishi uchun o'zidan kichkina odamga ham "aka" deb murojaat etadi. Bildingmi?

— Unda akam ham meni hurmat qilmoqchi bo'lsa, "aka" deydilarmi? — Abdusalim quvonib ketdi.

— Aka-ukalar shundog'am bir-birini yaxshi ko'radi,

hurmat qiladi. Buni hammaga ayon qilishga hojat yo'q. Shu sababli aka o'z ukasini uka deb atayveradi.

— Akam meni "aka" deb yurganda zo'r bo'lardi-da.

— Abdusalim, mayli xafa bo'lma. Singlimizning tili chiqsa, seni aka, deydi. Keyin maza qilib yuraverasan, — deb o'zimcha uni yupatib qo'ydim. Yo'l-da dadamlar hadeb to'xtayverganidan zerikib ketdik. Shu paytda Hikmatilla:

— Yuringlar, o'zimiz ketamiz, men yo'lni bilan, — deb qoldi.

— Dadamdan so'rasak baribir ruxsat bermaydilar, — dedi ukam.

— Shuning uchun hammamiz baravariga yuguramiz, — deb Hikmatilla bilan Abdusalim yugurib ketdi. Dadamlarning men tushunmaydigan g'alati suhbatlarini eshitsam, zerikib ketaman. Ilojim qolmagach, Hikmatilla bilan ukamga ergashib ketdim. Uzoqroqqa borvolib "biz birinchi boramiz" deb dadamlarga aytdik-u, yana yugurib ketdik. Ancha yo'lni yugurib o'tganimizdan keyin hamma charchadi. Endi sekinlab yurayotgandik jim turolmaydigan Abdusalim darrov gap boshladi:

— Aka, esingizdami, bir marta chorbog'imizdagi o'rik daraxtiga uchovimiz chiqqanimizda, katta shoxi sinib ketgandi. O'shanda bobomdan yashirinamiz deb, qo'raga kirib olgandik. Qo'ylar baqirib sotqinlik qilgan. Bobom kelib singan daraxtniyam ko'rgan, bizni ham topib olgandilar-a?

— Lekin indamaganlar, — Hikmatilla jilmayib javob berdi.

— To‘g‘ri, dadamlarga ham “Bo‘ldi, tergayver-manglar” deb, yonimizni olgandilar.

— Bobomning nosqovog‘ini yashirmoqchi bo‘lib suvga tushirib yuborganing esingdami, Hikmatilla? Ariqdan nosqovoqni izlab, ishtoningni orqasi ho‘l bo‘lganda ayangga aytolmasdan, bir soat quyosh tagida turib quringan eding, — dedim-u o‘zimni tutolmay katta ko‘chada qah-qah otib yubordim.

— Bobom kabob yeyishga olib borganlarida Hikmatilla akam eng ko‘pini yegan. O‘shanda qorni tarvuzga o‘xshab qolgandi-ya, aka? — deb Abdusolim zavq bilan kulardi. Hikmatillaning o‘zi ham qomini ushlab rosa kuldi.

— Bobom qumg‘onchoyni yaxshi ko‘rar edilar. Uyda bobom ikkimizdan boshqa hech kim yo‘q edi. “Qumg‘onchoy damlab ber, bolam,” deb qoldilar. Qumg‘onni to‘ldirdim, orqa hovlidagi g‘o‘zapoyalar uyumidan kichikroq shox-shabbalarni saralab, yarim soat urinib ham tagiga o‘t yoqolmadim. Ko‘zim achishib ketganiga alamimdan “choy damlamayman,” dedim. Keyin o‘zlari o‘tinlarni qanday joylanishini, qanday qilib alangalatishni ko‘rsatib, choy qaynatganlar. Hozir bobomga qumg‘onchoy damlab bergim kelyapti, — Hikmatilla xomush tortib gapini yakunladi.

Mozorga kirib borar ekanmiz, bobomni yanayam sogʻinib ketdim. Ularning qabrini topolmayotgandim, Hikmatilla koʻrsatdi. Bu yerga ikkinchi marta kelishim. Birinchi koʻrganimda bobomning ismi sharifi, yashagan yili yozilgan manavi katta tosh oʻrnida faqatgina qoraygan, nam tuproq bor edi, xolos. Uchovimiz ham shoshib kelganga yarasha, bir ish qilolmay turdik. Dadamlarni kutib, qabriston chetidagi oʻrindiqlarda gap boshlolmay oʻtirgandik, bitta amaki biz tomonga keldi. Joʻr boʻlib salom berdik.

— *Vaalaykum assalom, yigitlar. Qodir buvaning nevaralari boʻlsangiz kerak-a?*

— *Ha, siz bizni taniysizmi?* — *Mahmadona Abdusalim amakini savolga tutdi.*

— *Taniyman-da.*

— *Nega biz tanimasak ham, hamma bizni taniydi?*

— *Qishloqda shunaqa. Qolaversa, Qodir buvani oʻziga juda oʻxshar ekansan, kichkintoy. Yolgʻiz keldinglarmi?*

— *Yoʻq, dadam bilan amakim ham kelishyapti. Biz yugurib keldik. — Biz tanimagan amakining ismi Mahkam amaki ekan. Dadamlarga salom yetkazishimizni tayinlab, mehmonga taklif qilib ketdilar. Dadamlar hech qancha oʻtmay kelishdi. Ular uzun duolar oʻqishdi, yuzlariga fotiha tortganlarida, biz ham qoʻshilib omin qildik. Jimjutilik qurshagan bu maskanni boshqa-*

lar qoʻrqinchli deb aytardi. Lekin bu joyda bobom yotgani uchunmi, umuman, bu narsani his qilmadim.

Uyga kelsak, buvim oʻz qoʻllari bilan issiqqina ovqat tayyorlabdilar. Tushlik qilingach, dadamlar koʻchaga ish bilan chiqib ketishdi, biz buvim bilan qoldik.

— Bobongizni ziyorat qilib keldinglarmi? — soʻradilar buvim.

— Ha, — dedik uchovimiz.

— Endi katta yigit boʻldingiz. Har safar kelganingizda bobongizni ziyorat qilishni kanda qilmanglar. Sizlarni qanaqa yaxshi koʻrar edi... — buvimning koʻzlari yoshlanib ketdi.

— Xoʻp, buvijon, har doim boramiz. Faqat siz yigʻlamang.

— Bwing sizlardan aylansin, yaxshiyam sizlar bor — deb, koʻz yoshlarini roʻmollarining uchi bilan artib oldilar.

— Buvijon, yigʻlamang, boʻldi. Iltimos. Boʻlmasa men ham yigʻlab beraman, — yigʻlamsirab buvimni quchoqlab oldi Abdulalim.

— Mana, yigʻlaganim yoʻq, bolajonim. Boʻldi, mana. — Endi yuzidagi koʻz yoshini kaftlari bilan artib tashladilar.

— Buvijon, sizning ham bobongiz bormi? — buvimning koʻksidan boshini koʻtarmay soʻradi Abdulalim.

— Bor boʻlgan-u, bobom tugul dadamni ham koʻrmaganman. Ammo yetti pushtimning hammasini ismini bilaman.

— Yetti pushti nima u, buvijon?

— U yetti ajdoding. Hammamiz yetti pushtimizni bilishimiz kerak.

— Bizning yetti pushtimizni ham bilasizmi? Aytib bering.

— Xo‘p, birinchisi o‘zlarigizning dadangiz, ikkinchisi bobongiz, keyingisi bobongizning dadasi, ularning ismi Sobirjon, to‘rtinchi ajdodingiz Ergash ota, Azizjon bolam, yozib olyapsanmi, yaxshi, beshinchisi Erkin ota, oltinchisi Hamid ota va yettinchisi Qobil ota.

— Siz bizning qanaqa ajdodimizsiz? — Abdusolim hayratini yashirmay so‘radi.

— Ha, buvingman-da.

— Buvi qanaqa ajdod?

— Dadaning yoki onaning onasi — buvi bo‘ladi. Men dadangning onasiman.

— Buvijon, dadangizni nega ko‘rmagansiz, ular ham o‘lib qolganmilar?

— Yo‘q, urushga ketib, bedarak yo‘qolgan. Lekin ular haqida ayam uzoq-uzoq gapirib berardilar. Ammo hozir ko‘pini eslolmasam kerak.

— Nega? Urush bo‘lganmi?

— Ha, bundan yetmish yil avval Ikkinchi jahon urushi bo‘lgan.

— Sanjar degan bir o‘rtog‘im koptok talashib akasi bilan rosa mushtlashgan. O‘shanga o‘xshab urushda hamma bir-birini urganmi, mushtlashishganmi, buvi?

— O‘shanda odamlar bir-birini yo‘q qilgan, bolam, yo‘q qilgan.

— Kinodagiga o‘xshab bir-birini miltiqda otganmi?

— Ha,—buvim xo‘rsingancha davom etdi. — Ocharchilik, qimmatchilik bo‘lgan, yegulik topolmaganmiz, zolimlarning qiynoqlarida yashaganmiz, bari qiyinchiliklar o‘sha davrda bo‘lganda, bolam.

— Buvijon, keling, shularni bir boshidan gapirib bering, —iltimos qildim men.

— Bolajonlarim-ey, u kunlarni sizni boshingizga solmasin, ilohim. Nimadan boshlay?

— Dadangiz urushga ketgan kundan boshlang, — shoshib javob berdim.

— Men kichkinagina chaqaloq bo‘lganman. Bularni ayam menga hikoya qilib berganlar. Dadam daladan qaytayotganda ikkita melisa ularni tuman markaziga olib ketgan, bolalarim bilan xayrlashib olay desa ham ruxsat bermay, o‘sha yerdan to‘g‘ri frontga—urushga jo‘natgan. Onda-sonda xat kelib turardi. Keyin xat ham kelmay qo‘ydi, qayta daragi ham bo‘lmadi. Dadam haqida faqat shuni bilaman.

— Bobomning dadalari-chi? — dedim.

— U kishi judayam halol, fidokor, xalq g‘amini yeydigan jonkuyar, o‘z davrining hech kimi bas kelolmaydigan, kuragi yer ko‘rmagan polvoni bo‘lgan ekan. Bobongiz sakkiz yoshga yetgan paytida dadasi

qamoqqa olib ketilgan. Xalqni boqaman deb qamalgan ekan. Bu haqida juda ko'p gapirar edilar.

— Boshidan, hammasini gapiring, buvijon, — dedim sabrsizlanib.

— Hammasini to'liq gapiraversam, gaplarim qachon tugaydi?

— Tugamasayam mayli, eshitaveramiz. O'zingiz ham yetti pushtingizni bilinglar dedingiz-ku. To'liq-roq bilsak, undan ham yaxshi. To'g'rimi? — Hikmatilla ham hikoyaga qiziqib qolgan ekan, savollari bilan buvimni hikoyani davom ettirishiga qistay boshladi.

— To'g'ri, bolam, to'ppa-to'g'ri. Hammasini gapirib beraman. Bobongizning dadasi kim bo'lgan ekan, ismi qanday? — degan edilar qo'limdagi qog'ozchaga qarab javob berdim:

— Sobirjon.

— To'g'ri, mana shu Sobir buva kolxozda omborchi bo'lib ishlaganlar.

Kolxoz mahalla deganimi, buvijon, yoki komandami? — so'radi Abdusalim.

— Yo'q, kolxoz bu dehqonlarning katta bir jamoasi. O'sha yili bug'doy, makka — bari ekinlar yaxshi hosil bergan. Keyin ularning hammasini frontga jo'natasan deb tepadan buyruq qilingan. Brigadirlar ham bor hosilini olib kelib, kolxozga topshirgan. Hammasi topshiradi-yu, keyingi yilga nima qilamiz deb uzoq o'ylashadi. Qo'shni qishlog'imizda Orziya ismli o'n

farzandli bir ayol bor edi. Eri brigadir bo'lib ishlagan. O'sha ayol Sobir buvaning oldiga kelib rosa yig'lagan: "Cholim o'lgur qo'rqoqniyam qo'rqog'i, olgan hosilinizdan hech yo'q keyingi yilga urug'lik qilishga bir hovuchgina olib qolay desam, birov bilsa men ham yo'q bo'lib ketaman, shu kerakmi senga? Tinch tur, deb o'dag'aylab berdi. Inim, rahmingiz kelsin, o'nta bolamni qanday boqaman, to'ng'ichim nogiron, bir ishga yaramaydi. Tepadagilar bilan gaplashing, bir ilojini qilsa bo'larmikin" degan. Sobir buva ayolning so'ragan bug'doyini berib jo'natgan. O'zi ham urug'lik masalasida ko'p o'ylanib yurgan ekan. Odamlarga yegulik kerak, axir. Rahbarlar bir donasini ham qoldirmaysanlar deb qat'iy talab qo'ygan, ularni umuman fikridan qaytarib bo'lmasdi. U yoqda ham, bu yoqda ham ahvol jiddiy. Sobir buva kolxoz raisiga: "Biror sandiq bug'doyini olib qolmasak bo'lmaydi. Bu yil amallarmizku, keyingi yilga xalqqa na yegulik, na urug'lik qolmayapti", deb tushuntiradi. Kolxoz raisi ham: "Biror gap bo'lsa bu ishlarga mening aloqam yo'q", — deb zo'rg'a rozi bo'ladi. Shu bilan, bir yog'och sandiqni yarmidan ko'piga bug'doy solib, ustidan turshaklarni bostirib yashirishgan. Keyin ularning orasidan bitta sotqin chiqib, tepadagilarga yozib beradi. Shu bilan Sobir buvani qamoqqa olib ketishgan. Bolalari ortidan zor yig'lab qolavergan. Shunaqa bolalarim, biroz o'ynab turinglar, qolganini

keyinroq gapirib beraman, maylimi? — dedi buvim "bismillo" deb o'rnidan turar ekanlar.

— Mayli, faqat tezroq o'qing-da, — dedi Hikmatilla.

— Aka, bug'doydan un qilib, keyin uni non qiladi-a?

— Abdusalim mendan so'rab qoldi.

— Ha, — dedim men.

— Oldin odamlar bug'doyni o'zi olib, uyda un qilib, uy non qilganmi?

— Ha, nega so'rayapsan?

— Ayam bizga doim nonni yurib ye ma, ushog'ini to'kma deyaverardilar. Endi bildim. Avvallari odamlar ozgina non uchun shunaqa qiynalغانlari rost ekan. Aka, endi urushmaylik. Qarang, buvim urush bo'lganiga yig'layaptilar. Bizniyam urushganimizni ko'rsalar, yana yig'laydilar. Xo'pmi?

— Xo'p, — dedim. — Endi urushmaymiz. Kelishdik, — bir qo'lim bilan ukamning qo'lini olib, ikkinchi qo'lim bilan uni quchoqlab oldim.

— Aziz, yuringlar, kecha yangi koptok olganman, o'ynaylik, — Hikmatillaning taklifi bilan orqa hovliga o'tdik.

DALADA YIG'LAB-YIG'LAB ISHLASHGAN EKAN

— Qani, polvonlarim, birortangiz borib, menga bir piyola suv keltirib beringlar. Hikoyalarimni gapirib,

ado qilgunimcha, og'zim qurib qolmasin, — dedi buvim kelib o'tirar ekanlar.

Hikmatilla chaqqonlik bilan: "Buvijon, men kelguncha boshlamay turing!" — deb chiqib ketdi. Biz ham Hikmatilla tezroq kelsa-yu tezroq hikoyani davomini eshitsak, deb o'tiribmiz. Xona eshigi «g'iyq» ochilib, Hikmatilla mo'raladi. Yarim yo'ldan qaytib, buvim rostdan ham hikoyani boshlaganlari yo'qmikin deb, tekshirgani kelibdi shekilli. Yana kutdik, nihoyat keldi.

— Endi ayting, buvijon, choy olib keldim, — Hikmatilla choynakni qo'yib, buvimdan ko'zini uzmedi. "Ishqilib, yana ish buyurmaslaridan tezroq boshlasinlarda" deb o'yladim men ham.

— O'sha davrda dadalar, akalar urushga ketganligi uchun ro'zg'orning og'ir yumushlari ham onalarga qolgan. Uzoq o'tmishni qo'y, mana yaqin davr — mustaqillikkacha ham katta qiyinchiliklar bilan kun ko'rganmiz. Erta bahordan qishgacha deyarli yil davomida butun xalq paxta bilan band bo'lardi. Necha yuz gektar yerni ketmonda chopib, egatlar qilgach, chigit qadab chiqilgan. Unib chiqmaganlarini o'rniga yana boshqa ekanmiz. Mabodo yomg'ir yog'ib qolsa, tuproq qotib qoladi. Unga yana xalq o'sha gektar-gektar yerni mana shu kaftimdek keladigan, kichkina besh tishli asbob bilan tarab chiqardi. Paxta paxta bo'lib chiqqunicha mingta ish qilingan, bolalarim. Dadan-

gizdan so'rasangiz, yaxshilab gapirib beradi. Beshinchimi, oltinchi sinfda o'qib yurardi, shekilli. Bolalik qilganda, dalani yo'lida aka-ukalar koptok tepayotganida brigadir kelib qolgan. Hammasini qator qilib: "nega paxta termayapsan?" — deb tutning novdasi bilan shunaqa savalagan, shunaqa savalagan bolalarni. Bolam sho'rlıklar yig'lab, birining bo'yni, yelkari qonab, birining yuzlari qavarib, yana biri oqsab, o'sha ahvolida paxta tergan.

— O'sha odamni borib urmaganmisiz, buvi? — Hikmatilla o'rnidan turib ketdi, — dadamni urganlarni adabini beraman.

— Ey bolam, ularni urish qayoqda, nima qilsa xo'p deb, ko'ziga qarashga qo'rqqanmiz. Zolim edi ular, zolim.

— O'sha odam tirik bo'lganda o'zim borib, pachag'ini chiqarib kelardim. Tirikmi, buvijon? — Hikmatilla tishini tishiga bosib, buvimdan javob kutardi.

— Qo'y bolam, o'tir joyingga. Ha, tirik, haliyam bor. Xudo o'zi jazosini bergan — ko'zlari ojiz, joyidan qimirlolmay qolgan.

— Juda kamdan kam odamda besh so'tixmi, olti so'tixmi yeri bo'lardi. Rais paxta dalasida ishlaydigan paytda o'zining yerida ishlayotganlarni ko'rsa, o'sha kuniyoq, yerda qanday ekin bo'lishiga qaramay tekislatib tashlardi. Bir kuni bizni ham yerimizda ishlayotganimizni ko'rib qoldi.

— Nega paxtaga chiqmading? — dedi.

— Jon uka, yarim soat, bir soatlik ishimiz qolgandi.
Hozir tugatib qolamiz, — dedim.

Gapim tugamay, — he o'sha seni — deb hayqirgan cha zo'rg'a ko'kartirgan piyozimning mitti nihollarini tepib, ezg'ilab, bir imo bilan ortidan ergashtirib kelgan traktorni ekinli yerga yurgizib yubordi. Shu bilan hamma mehnatlarimiz ko'kka sovrilib, qayta ekdik. Bobongiz uzoqqa o'qishga ketgan, yolg'iz o'zim hammasini eplashga harakat qilardim. Ayol boshim bilan yarim kechada borib yerga suv ham qo'yganman. Suv serob edi-yu, raislar bizni tomorqalarga bermas edi. Tunda yashirincha olardik. Bir safar borsam dalaga suv qo'yilibdi. Hayron bo'lib qaytaverdim, keyingi safar qarasam yana qo'yilgan. Uchinchi bor esa doimgidan vaqtliroq bordim. Qo'shni mahalladagi Roziqvoy degan kishi yerimizga suv ochyapti. Meni ko'rib: "Soliha opa, men ham har safar yerimga suv ochib shunaqa paytda yopgani kelaman, shunda bir yo'la siznikiga ochayapman. Kelib ovora bo'lmang," — dedi joying jannatdan bo'lgur. Hammaga yaxshilik qilib, ko'pning duosini olib yurardi. Erta vafot etgani yomon bo'ldi-da. Xullas, tomorqamizda ishlayotganimizni ko'rib qolmasin deb, qo'rqib, mashina yoki otliqning ovozi uzoqdan eshitilishi bilan darrov changallarning orasigami, ariqning ichigami, o'zimizga qulay pana joyga yashirinib

olardik. Katta raislar qop-qora mashinada yurgan, brigadirlar otda edi. Har ikkalasiniyam boshida shlyapa. Shular yo'lda ko'rinisa katta-yu kichik yashirinib, ko'ziga ko'rinmaslikka harakat qilardi.

Bitta voqeani gapirib beraymi? Bahor kunlari edi. Tomorqasi borlar oilasidan biror odamni, masalan, to'ng'ich farzandini kolxoz dalasiga jo'natib, o'zi tomorqasida ishlashga kelardi. Tushlik mahsulotlari o'rtada bo'lib, o'sha yerda biror issiq ovqat qilardik. Bir kun tushlik tayyor qilinib, kosalarga suzilgan joyida mashinaning ovozi eshitildi. To'rttalovimiz yaydoq daladan joy topib berkindik. Men va ikkita ayol suvi yo'q ariqqa tushib yashirindik. Oramizda yoshroq kelin bor edi, u katta chinorga sakrab-sakrab chiqib ketgancha barglar orasida g'oyib bo'ldi. Ovqatni ko'rgan rais u yoqqa-bu yoqqa qaradi, keyin sekingina dasturxon oldiga o'tirib bitta kosani bo'shatdi, yana atrofga qarab ikkinchi kosani oldi. Yonimda berkinib turgan ayolning qult-qult yutingani eshitiladi. Bir kulgim keladi, bir yig'lagim. Rais to'ydi, shekilli qornini ushlab bir pas jim turdi. Qolgan ovqatni ye maydi, deb umidlanib turganimizda shartta turdi-da, ovqati bor kosalarni ag'darib tashladi.

— Ko'rib qo'y, hammang, — deb hayqirdi yarmini shlyapa berkitib turgan yapaloq yuzi vajohatdan qizarib, — Menga qarshi borganlarning ahvoli bundan battar bo'ladi. Xe o'sha senlarni... — kurakda tur-

maydigan soʻzlar bilan soʻkingancha javrab-javrab ovozi mashinaning gurillashiga qoʻshilib yoʻq boʻlib ketganda panadan chiqdik. Eng keksa sherigimiz hoʻngrab yigʻlavordi. Alam qilgani, ovqatga juda kamdan kam vaqtlarda goʻsht topa olardik. Aynan shu kuni goʻshtli ovqat qilib, zoʻr ishtaha bilan ishlayotgan joyimizda oʻsha odam keldi. Atay kolxoz ishidan qolib, bolamizni tashlab keldik. Endi dalaning bir kunlik ishini qilmasak boʻlmasdi. Och holimizda arang ishladik. Yigʻlab-yigʻlab ishladik.

QIZIQ-QIZIQ VOQEALAR HAM BOʻLGAN EKAN

— Yana bir zolim brigadir bor edi: ayollarga juda shafqatsiz, nuqul mehnat kunimizni qisqartirib yozardi. Bir safar Karomatxon degan shaddod ayol: "Kelinglar, shu odamni tavbasiga tayantirib qoʻyaylik, nima hammamiz bir boʻlsak eplolmaymizmi?" — deb qoldi. Hammaning koʻngliga bu tomoshaning ishtiyoqi tushib, rejalar tuzishga kirishib ketishdi. Oʻsha kuni kechga yaqin kelib brigadir hammaga baqirayotganda uchta ayol bir boʻlib yerga yiqitdi, qolganlar kelib qoʻl-oyogʻini arqon bilan bogʻlab tashladi. Doim boshimizda qamchi aylantiradigan odamning yerda dumalab: "Boʻldi, tavba qildim, boʻldi qilinglar," — deb yolvorishi kulgili tuyularkan. Karomat shaddod: "Xoʻsh, endi mehnat

kunimizni to'g'ri yozasanmi?" — deyaverganidan "opa, siznikini ortig'i bilan yozaman" deb baloga qolgan. "Men sendaqa haromxo'rmasman shu gaping uchun ham mana senga," — deb, suvi yo'q bir chuqur hovuzga dumalatib yuborgandi. Bo'ldi kulgu, bo'ldi tomosha. O'g'li tuhmatdan qamalib, chehrasi yorishmay qo'ygan bir xola bor edi. O'shanda birinchi marta qiyqirib kulganini ko'rgandik. Ammo ertasi kuni Karomatxonni melisa olib ketgan. Melisalardan ham rosa qo'rqardik. Ular pat-pat minib yurgan. Ikkita melisa har kun ertalabdan uylarni aylanib, dalaga ketmaganlarga o'dag'aylab, bolang kasalmi, o'zing kasalmisan, qarab o'tirmay dalaga haydagan. Biz ham dalaga sal kech qolgan kunimiz, Azizjon, seni dadang, ko'chaga qarab turardi. Ko'channing boshida melisa ko'rinib qolsa "Ayajon, yelmisa kelyapti, yuring ketaylik, tezroq chiqib ketaylik" deb yalinardi. — Abdusalim menga qarab kuldi.

— Dadam "melisa" deyolmagan ekanlar-a? Hali kelsalar o'zlariga aytamiz "yelmisa nima?" deb, — hammamiz kulib yubordik.

— Keyin dalaga borsak, har birimizga yer bo'lib bergan. Qirqta qatorni chopasan deb majburlar, chopib ulgurmasak, o'sha kunlik nonimizdan quruq qolardik. Bir safar borganimda anchayin mazam yo'q edi. Voy-voy-ey, shunaqayam yomon qiynalغانman, bellarim

zirqirab, boshim aylangan. Shunda, oldin qo‘shni edik ismi nima edi-ya, hozir kap-katta odam bo‘lib ketgan, o‘sha bola kelib: "Opajon bering qolganini o‘zim chopib beraman" — deb o‘zining ishini qo‘yib menga yordam bergandi, baraka topgur. Katta do‘xtir bo‘lib ketdi o‘sha bola.

— Buvijon, o‘sha odam haliyam bormi? Uyi qayerda? — dedim.

— Ular shaharga ko‘chib ketishgan, bolam. Yaxshi odamlar ko‘p edi.

QISHLOQDA NON OZ, MEHR KO‘P EDI

Dalada belgilangan ishini sog‘lig‘i ko‘tarmay eplolmagan odamlar nonsiz qolganida, nochor bo‘lsa-da, mahalla-ko‘y yordam bergan. Uyimizning qaramaqarshi tomonida Xayriya xolalaring bor-ku, taniysizlar-a?

— Taniymiz. Kasal bo‘lsak kinna solib qo‘yadigan xolami? — dedi Hikmatilla.

— Ha, o‘sha xolalaringning onasi qattiq kasal edi, melisa nimaga ishlamay yotibsan deb dalaga haydagan. Majburan dalaga chiqqan ayolning kasali zo‘riqib, keyin yurolmay qoldi. Yurolmaydigan odam qanday non topardi. Ishlamagan odamga non yo‘q. Mahalladagi qurbi yetganlar har kun topgan nonidan ozgina-ozgi-

nadan to'plashsa, bitta oila to'ysa bo'ladigan non chiqar edi. Hamma bir bo'lakdan bersa, biz bitta non berardik. Chunki bizning oiladan men, akalarim, opalarim ham ishlab boshqalardan ko'p non olardik.

— Buvijon, o'shaning uchun bizga kinna soldirganingizda pulingizni olmay: "Sizdan umrbod qarz-dorman, pulingizni qanday olaman, opa" deb aytar ekanlar-da, — dedi Hikmatilla.

— Ha, yaxshi odamlar bo'lmaganda, bilmadim dunyo qanday bo'lardi. Balki yo'q bo'lib ham ketarmidi.

— Qishloqdagi amakilar bizning shahardagi odamlardan yaxshi, "o'o'o", toshkonliklar kepti-yu" deyishlarini hisobga olmaganda ularni yaxshi ko'raman, — so'zlarimdan buvim to'lqinlanib ketdilar, shekilli gapim tugab tugamay darrov zavq bilan gapira ketdilar.

— Qishloq odamlarining boshqachaligi shunda-da. Qachonlardir bir-biriga mehnati singgan, og'ir kunlarida begonalaridan o'zining jigaridek yordamini ayamagan, bitta dardda qovrilib, bir tan-u bir jon bo'lib ketgan. Va buni hech qachon unutmaydilar.

Urush tugagan edi. Katta akam betob bo'lib, bir necha haftagacha issig'i umuman tushmagan. U davrda shifokor, tabiblar qayda. Faqat romchilar bo'lardi, kasal bo'lgan borki, romchiga yugurgan. Odamlar arzimagan dardni ham aritolmay uvol bo'lib ketgan. Onamning ham boshqa ilojisi qolmagach, topganini olib, akamni romchiga olib borganmiz. Borsak, nima emish,

eshakni so'yib terisiga o'ralsa sog'ayib ketar ekan. Bizda eshak nima qilsin, kunda topgan noniga tirikchilik qiladigan kambag'al oila bo'lsak. Boshqa yo'li yo'qmi, — deb yalinib yolvorgan onam rahmatli. Romchi: "Bo'lmasa bitta eshakday keladigan xo'roz topib qon chiqaring" degach qishloqni kezib, eshakday xo'roz izlaganmiz. Bir beva ayolning ikki xo'rozi bor ekan. Mayli beraman, faqat qon chiqazgach go'shtini qaytarib keling degan shart bilan bergan. Sho'rlik nochorgina, ikkita yosh bolasi bor edi. Xo'rozni so'ydik, ismi-rasmini qildig-u, qaytarib olib bordik. Yaxshi ayol ekan "Buni bolangizga sho'rva qilib bering, darmon bo'ladi" deb xo'rozning bitta oyog'ini qaytarib bergandi. Haligacha o'sha ayolning chehrasi ko'zimning oldidan ketmaydi. Ajin bosgan nurli yanoqlaridan horg'ingina, ustma-ust sizib tushayotgan ko'z yoshlarini ko'rib buvimga yopishib oldik.

— Bo'ldi, buvijon yig'lamang, — Abdusalim buvimning boshini silayverib, ro'molini yelkasigacha tushirib qo'ydi.

— Buvijon, bo'ldi, endi sizni yig'latadiganlarini aytmang, haliginaqa faqat kuldiradiganlaridan, raisni chuqurga tashlaganlaring bor-u, o'shanaqalaridan yana aytib bering. Xo'pmi? — Buvimning yuzlaridagi yoshni artib so'radim. Hikmatilla buvimga choy quyib uzatayotganda:

— Buvijon, choy iching. Agar hammasi yig'latadigan bo'lsa, mayli aytmay qo'yaqoling,— dedi yana.

— Yo'q, bolalarim, men xursand bo'lib yig'layapman. Yaxshi odamlarning ko'pligidan yig'layapman. Sizlar ham xafa bo'lmanglar. Shunaqa yig'loqimanda. Sizlarga rosayam yaxshi yana bir inson haqida gapirib beraman. Katta akam betob kunlar edi. Evakutsa qilib.

— Evakuatsiya qilib, — jilmayib buvimning xatosini to'g'irladim.

— Ha, o'shanaqa qilib, xullas ko'chirib bir qancha tatarlarni bizning qishlog'imizga olib kelishgan. Bizning uyda ikkita xona borligi uchun bittasini tatar oilalardan biriga ajratib berganmiz. Voy haligilar-chi, o'zbekchaniyam bilar ekan, o'rischaniyam bilar ekan. Bizning uyda yashaydigan tatar ayol akamni kasal ekanini bilib, darrov davolashga kirishib ketdi. O'zi do'xtir ekan. Biz umrimizda ko'rmagan bir narsalarni ichirib, badaniga ham nimalardir surtib, birpasda sog'aytirib yuborgan. U vaqtda dorilar qog'ozlarga o'rab berilarkan-da. Mengayam har kuni ichib turgin deb qog'ozda dori bergan. Yaxshiyam tatarlarning kelgani, o'sha ayol bo'lmaganda akam sho'rlik o'lib qolarmidi? — buvim o'zini zo'rg'a yig'idan tiyib, gapida davom etdi. Qishlog'imizda kasal odamning o'zi qolmagan. Uni uzoq joylardan izlab kelishardi. Opam ko'p shamollar edi. O'sha tatar ayol issiq-

issiq sut ichsin, degan. Qishloqda sanoqligina odamlarda sigir bo'lgan. Bitta sigiri bor ayol ahvolimizni ko'rgach, har tongda besh-olti ko'cha naridan bir kosa sut olib kelardi. Tatar ayol ham qishlog'imiz odamlariga hayratlanib, "Dunyoda o'zbeklardek xalq boshqa bo'lmasa kerak", — derdi.

— O'sha ayol hozir qayerda, buvijon? Siz bilasizmi? — so'radi Abdusalim.

— O'n yilcha bo'lib qoldi-yov. Vafot etgan. Tobutini xalq ko'targandi. Oxirati obod bo'lsin!

— Bizning yoshda nimalar qilgansiz? — dedim men.

— Sizing yoshingizda qornimizni to'qlash uchun dalalardan mashoq terib kelardik?

— U nima, buvijon?

— Bug'doylar o'rilgach yerga to'kilib qolganlari bo'ladi. O'shaniyam ko'rib qolsa urib, olib qo'ygan. Yashirinib, bir yo'lini qilib, kim qancha tersa, o'shani tegirmonda unga almashtirib olardik. Undan ayam hammamizga bittadan nonni amallab chiqarib berardi. Menga kichkina kulcha, opamlarga sal kattaroq, To'rttala akamgayam amallaganicha chiqarib, undan ortsa o'zlari yeb, bo'lmasa sotib, puliga yana un olib, non qilib sotgan. Kolxoz idorasi bilan uyimiz bir devor edi. Ovqat qilib ber deb sholi chiqarishardi. Uni tuyib guruchidan ovqat qilib idoradagilarga bersa, qolgan oqshoq, kurmagidan bizgayam biror yegulik qilib berardi. Ayam shunaqa tadbirkor bo'lganlari uchun

ham boshqalarga o'xshab ajiriq, kunjaraga qolgan kuni-miz bo'lmagan. Qishloqda ocharchilik avj olganda, odamlar kunjara yeb shishib ketgan, yosh-yosh bolalar, keksalarning aksariyati shundan vafot etgandi. Maktabga ham deyarli bormaganmiz.

— Voy, maza-ku, — Hikmatilla jilmayib qo'ydi.

— Ha, birpasda maktabdan zerikdingmi, bolam? Bu sharoitlarda o'qish baxt-ku. Men judayam maktabga borishni istaganman. Nima qilay, maktabga borsam, yeguliksiz qolardim. O'zim boshqoq termasam, akalarimning birortasi och qolib, o'zinikini menga berishiga to'g'ri kelardi. Keyinroq katta bo'lib, dalada ishlab non oldim. Shu boshqoqni deb xolamni qamab qo'yishgandi. Bolalari katta xaltasini to'ldirib daladan chiqayotganini rais ko'rgan-u, ularni kaltaklab, xaltasini olib qo'ygan. Uyida yeguligi yo'q bo'lgan bolalar yana boshqoq teradi. Yig'lab uyga qaytsa, onasi uyda yo'q. Bolalarini mashqoq terishga chiqargani uchun xolamni melisalar olib ketishgan ekan. Qo'shnisi ularni yetaklab onasining oldiga, melisaxonaga olib borgan. Ayam bilan borganimda ko'rgandim. Xolamning kenjatoyi qamoqxonaning devorlarini tepib-tepib: "Ayamni chiqaringlar, iltimos", — deb yig'laganlari qulog'imning ostida hozirgidek jaranglaydi. Onasini ko'rsatishga ruxsat berganda panjarani tatalab ochmoqchi bo'lgandi. Hamma yig'lagan, lekin o'sha yerdagi melisalar umuman parvo qilmay, toshdek tura-

vergan. O'sha yerga yaqinini ko'rishga kelgan bir amaki ahvolimizni ko'rib, melisalardan surishtirgan. Keyin ularga: "Bir xalta bug'doyga shunchalik qilasarlarmi, iymonsizlar, qo'yib yubor bularni, o'sha bir xalta bug'doyni men beraman senga", — deb katta boshliqning oldigacha borgan. U kishining kim ekanini ham bilmaymiz. Ertasiga xolamni qo'yib yuborishgan. Voy bolalarining quvonganini... Kichkintoyi: "Ayajon, endi qaytib boshqoq teyme miz, och qolsak ham mayli, sizni yana qamab qo'ymasin", — deb hammani yig'latgandi. Shunaqa, bolajonlarim. Sizlar o'ynab turinglar-a, men qo'ylarga o't yulib berishim kerak.

— Buvijon, biz ham boramiz, sizga yordam beramiz, bolalar, qani turinglar! — o'zim birinchi bo'lib turdim. Chopqillagancha hovlining orqa tomoniga o'tdik.

— Mana bu bodring palagi, yaxshilab tanib olinglar, shundan boshqa hamma o'tlarni yulavinglar, — dedilar buvim. O'z-o'zidan kim birinchi ko'p o't yulib bo'lishga kirishib ketdik. Abdusalimning norozi ovozi eshitildi:

— Men to'plagan o'tlar qani? Kim oldi, aka, sizmi? Bering deyaqman. Bo'lmasam dadamga aytib beraman.

— Men olmadim.

— Bo'lmasa kim oladi? Siz olgansiz, bering, — dedi endi yig'lamsirab.

— *Biz urushmaslikka kelishgandik-ku. Nega so'zingda turmayapsan?*

— *Rostdan siz olmadingizmi?* — *yuvosh tortib qayta so'radi ukam.*

— *Iye, anavi yerda ekan-u, topdim. — Ukam aybidan uyalib boshqa gapirmadi. Buvim Abdusalim yulgan o'tlarni qo'yga berayotanida, bir qancha bodring palaklariga ham ko'zi tushib qolibdi.*

— *Hay, Abdusalim. Buni nimaga yulding. Men senga tanib ol de mabmidim. Mayli, endi hammangiz oldimga keling-chi. — Buvim etagini to'ldirgan mevalardan bizga ulashdilar:*

— *Mana Hikmatilla, sen ko'p o't qilganing uchun uchta, Azizjon ozroq qilgani uchun ikkita, Abdusalim palaklarni ham yulib olgani uchun jarima sifatida bitta dona beraman. Ana, yashanglar dastyorlar. Ishimiz tamom.*

BUVIM ERTAK AYTIB BERDILAR

Saratonning salqin oqshomida, hovlining qoq o'rtasida so'rida yotibmiz. Keng samo va so'ri. Boshqa hech nima ko'rinmaydi.

— *Qani yotinglar-chi, men sizlarga ertak aytib beraman, — dedilar buvim.*

— *Men tomonga o'girilib yoting, buvijon, so'zlar-ingizni eshitmayapman, — Abdusalim bahona topib,*

darrov buvimni o'zi tomonga qaratib oldi. Menam sakrab turdim-u, Abdusalimni yoniga yotib oldim. Buvim: "Endi gapiravermanglar, ertagim esimdan chiqib qoladi bo'lmasa", — deb ertakni boshladilar, Bu ertaklarga chigirtkalar chir-chir qilib, qurbaqalar qurillab kuy bastalab jo'r bo'ldi.

— Qadim-qadim zamonda halol mehnat bilan kun kechiradigan dehqon bo'lgan ekan. Bir kun dalada ishlab turganda, oyog'i singan laylakka ko'zi tushib qolibdi. Unga rahmi kelib, uyiga olib ketibdi, davolabdi. Laylak butkul sog'ayib ketgach, uni qo'yib yuboribdi. Kunlarning birida o'sha laylak cholning uyiga bir tarvuz urug'ini tashlab ketibdi. Dehqon urug'ni ekib, yetishtiribdi. Tarvuz katta bo'lib pishibdi. Chol-u kampir xursand bo'lib tarvuzni so'ysa, ichidan jarang-jurung etib tilla tangalar to'kilibdi. Kunlar o'tibdi. Dehqon badavlat bo'libdi. Buni ko'rgan qo'shnisi xasis boy dehqondan boyib ketgani sirini so'raganda, dehqon hamma bo'lib o'tgan voqealarni gapirib beribdi. Xasis o'sha kundan boshlab laylakni poylay boshlabdi. Bir kun amallab tuzoqqa tushiribdi, keyin oyog'ini sindirib, uzoq vaqt davolabdi. Laylak oyog'i sog'aygach uchib ketibdi-da, ertasiga xasis boyga ham tarvuz urug'ini tashlab ketibdi. Xasis boy avaylab, asrab tarvuzni yetishtiribdi. Pishgan tarvuzni kichik bir xonaga olib kirib, hech kim ko'rmasin deb, eshikni

ham qulflab olibdi. Shoshib tarvuzni so'ysa, ichidan g'uj-g'uj qovoq arilar chiqib xasis boyni chaqibdi. Qulflangan eshigini ocholmagan boyni arilar momataloq qilib tashlabdi. Ko'rdingizmi, yaxshi odamlarni hamma yaxshi ko'radi. Bugungi kunimizni ko'rishgacha yetib kelishimiz yaxshi insonlarning xizmati. Dunyoni yaxshilar asrab turibdi. Endi uxlaymiz, hammangiz joy-joylaringizga boringlar! Yaxshi dam olinglar, bolalarim.

— Buvijon, men ham yaxshi odam bo'laman! — deb Abdusalim buvimning issiq bag'riga boshini qo'yib, uyquga ketdi. Meni esa ko'nglim allanechuk bo'lar, ich-ichimdan bugun o'zim g'oyibona tanigan o'sha yaxshi odamlarni yaqin insonlarimdek yaxshi ko'rib ketardim. Xayolimda ular bilan suhbatlashgim, rahmat aytgim, duolar olgim keldi. Odatda tunda uxlashga unchalik ham shoshmayman. Bugun esa umuman uyqum kelmayapti. Yulduz to'la osmonga ko'zimni tikib, o'zimni cheksiz samoning qanotli qushiday seza boshlayman. O'rtoqlarimdan biri vafot etganlar samodagi yulduzlarga aylanarmish degandi bir safar. Chindan ham shunday bo'lsa, de mak ular meni ko'rayotgan bo'lishi kerak. Axir men yulduzlarni — ularni ko'ryapman-ku. Rahmat sizlarga! Rahmat, yaxshi odamlar. Bobojonim, sizni sog'indim. Men ham, ukam ham, Hikmatilla ham sizga, siz kabi yaxshi odamlarga o'xshagan odam bo'lamiz.

Yulduzlarga termulgancha, uzoq-uzoqlardan bir-biriga javob qaytarib hurayotgan itlarning tovushlari alladay yoqib uyquga ketdim.

YASHASIN HASHAR!

Yana tong saharlab xo'rozboy qichqirdi, dimog'imga tandirdan yangi uzilgan non hidi, kelinoyim hovliga suv sepgach, buvim ekan rayhon hidi taralib, jannat havosiday tatib ketdi, uyqudan turmasimga qo'ymadi. Nonushtani boshlaganlarida uyg'onibman. Dasturxon atrofida hamma ishtaha bilan nonushta qilyapti. Bugun barvaqt uyg'onmaganimga rizqimni to'liq ololmabman-da, deb o'yladim. Ammo unchalik kech qolmabman. Men dasturxonga o'tirishim bilan buvim bir kosa, yuzasi qalin qaymoqlagan muzdek sutni oldimga qo'ydilar. Qo'limni kuydiray-kuydiray deb turgan nonni shundoq sutga botirdim-u, avaylab og'zimga soldim. Umrimda bunaqa shirin nonushta yemagandim. Qishloqning suti bizning do'konlardagi sutdan shirin bo'lar ekan. Buvimdan yana sut so'ramoqchi bo'lib turgandim.

— Guruchdan oldingmi? Jiyda bilan tutmayiz bor edi. Ulardan ham olib ket. Ayvonda turibdi, — dedilar buvim dadamga. Nimaga unday deyaptilar.

Nima biz bugun ketamizmi? Yo'q, ishqilib ketadigan bo'lmaylik-da, — deb qo'rqibgina dadamdan so'radim:

— Dada, bugun ketamizmi?

— Ha, ketamiz. Tezroq tamaddi qilib ol. Yo'lda ochqab qolasan bo'lmasa.

— Meni qishloqda qolgim kelyapti, — dedim shoshib.

— O'g'lim, ayangiz sizlarni sog'inibdi, ketmasak bo'lmaydi, men ishga borishim kerak. Sen bo'lmasang ukang yolg'izlanib, zirikadi. Boshqa safar kelganimizda qolarsan bo'ptimi? O'zing aqlli bolasan-ku, a?

Dadamni yerga qarab jimgina eshitdim. Shu bilan hech kim hech narsa demadi. Buvim bilan istab-istamaygina xayrlashdik. Bizga oq yo'l tilab qo'llarini fotihaga ochgandilar, yig'lagim keldi. Judayam, judayam qolgim kelyapti qishloqda. Buvimni ertaklarini, dala havosini, tongning ajabtovur navolarini sog'inib-sog'inib yuraveraman ekan-da!

Abdusalim ikkimiz mashinaning orqa oynagidan to ular ko'rinmay qolgunicha qo'l silkib ketdik.

— Dadajon, endi yana qachon kelamiz qishloqqa?
— dedim.

— Bilmasam, meni ishlarim kamayishi bilan ayangni, singlingni olib kelamiz-da, Toshkentga ketaylik de maguningizgacha shu yerda qolamiz.

— Unda hech qachon ketmas ekanmiz-da.— Abdusalimning kayfiyati ko'tarilib gapga qo'shildi. Ko'ng-

limdagi g'ashlik tarqaganday bo'ldi. Qachondir albatta to'yib-to'yib o'ynab ketishimizni bilib, xursand bo'ldim. Mashina sekinlab, juda ko'p odamlar to'plangan, qurilish bo'layotgan bir uyning oldida to'xtadik.

— Dadajon, nimaga to'xtadik? — birpas ham jim turolmaydigan Abdusalim savol berdi.

— Hozir, o'g'lim. O'rtoqlarimni ko'rib qoldim, so'rashib olay. Qani, sizlar ham tushinglar, — dadam o'rtoqlari bilan quchoq ochib ko'rishib ketdilar. Shovqin-suron, kulgu ko'tarildi. Amakilar, cho'ntaklaridan pulmi, shirinlikmi chiqarib qo'limizni to'ldirib tashlashdi.

— Ha Jamol, qurilish qilyapsanmi? — Dadam o'zlaridan kattaga o'xshaydigan, se miz, mo'ylovi bor amakini senlab gapira ketdilar.

— Ha, kecha izlab-izlab quruvchi usta topib kelsam, bular bir bo'lib uni ketkazvoribdi. Biz turganda usta nima qiladi, hashar qilinsa darrov bitadigan ish deydi, baraka topkurlar. Shunga bugungi ishni boshlaymiz, deb turgandik. Qaytyapsanmi Toshkentga?

Dadam u kishining savolidan keyin biroz o'ng'aysizlandi-da, keyin nimagadir:

— Yo'q, hali-beri ketmayman. Do'stim uy qursayu men qatnashmay ketamanmi? Men hozir hashar-bop kiyimlarni kiyib kelay, uying bitmasdan ketmayman, bilib qo'y, — deb dadam rulga o'tirdilar. Mashina ortga qaytar ekan Abdusalim so'radi:

— Hashar nima, dadajon?

— Hashar — biz o'zbeklarning eng yaxshi odatlaridan biri. Qiyinroq yumushi bor odamlarga imkon topgan yaqinlari, mahalla-ko'y ko'plashib yordam beradi. Masalan, bu hasharda uy qurilyapti. Odamlarning ko'pligini ko'rdingmi? Ko'pchilikning qo'lidan hech ish qochib qutilolmaydi-da. Ayniqsa bizning qishloqdagilar hashar bo'lsa shoshib qoladi. Chunki uning o'ziga yarasha gashti, fayzi bo'ladi. Savobi ham katta. Bunda birov birovga pul to'lamaydi, yordam berganlardan qarz ham bo'lmaydi. Chin ko'ngildan, be minnat ishlash uchun kelinadi hasharga, — dedilar dadam. Men shoshib so'radim:

— Dada, hashar qilib uy qurilsa qanchada bitadi?

— To uyning tomi yopib olinguncha uch-to'rt kun ketsa kerak, — dedilar dadam. Abdusalim tabassundan qisilib ketgan ko'zlari bilan menga qaradi. Men ham quvonchdan o'zimga sig'may ketdim. Rosa sakragim keldi. Oh, qanday zo'r ish bo'ldi-ya. Qanday yaxshi! Yana uch-to'rt kun buvijonimdan turli hikoyalar eshitib, dalalarga chiqib, qishloq tongidan bahra olib, tunda yana buvimdan ertak eshitib uxlaymiz. Yashasin hashar!

MUNDARIJA

<i>Qishloqqa keldik.....</i>	<i>5</i>
<i>Quloqchozma o'ynadik.....</i>	<i>8</i>
<i>Dadam sigir sog'gan ekan</i>	<i>13</i>
<i>Dalada kitob o'qidik</i>	<i>19</i>
<i>Bobom qabriga ziyoratga bordik</i>	<i>23</i>
<i>Dalada yig'lab ishlashgan ekan</i>	<i>34</i>
<i>Qiziq-qiziq voqealar ham bo'lgan ekan</i>	<i>39</i>
<i>Qishloqda non oz, mehr ko'p edi</i>	<i>41</i>
<i>Buvim ertak aytib berdilar</i>	<i>48</i>
<i>Yashasin hashar</i>	<i>51</i>

DINORA RAHIMOVA

QISHLOQDAGI BUVIJONIM

qissa

Muharrir: Humoyun Akbarov

Rassom: Mahmud Tojiboev

Badiiy muharrir: Akbarali Mamasoliyev

Musahhih: Davron Rajabov

Sahifalovchi: Oygul Fazilova

Nashriyot litsenziyasi №. 181. 08.12.11.

Terishga 16.08.2012 da berildi. Bosishga ruxsat 20.09.2012 da berildi. Bichimi 70x90^{1/32}. Ofset usulida bosildi.

«Acade my» garniturası. Shartli b.t. 2,04. Nashr-hisob t. 2,0.

Adadi 20.000 nusxa. Buyurtma №

«ADIB» nashriyotida tayyorlandi.

100027. Toshkent. O'zbekiston ko'chasi, 16-uy.

Tel: (8371) 245-89-24.

*O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining
G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
bosmaxonasida bosildi.*

100128. Toshkent. Shayxontohur ko'chasi, 86.

*Muqovani bezatishda Respublika rassomlik kolleji
talabalarining ijodiy ishlaridan foydalanildi.*